

Müteşebbis Nerede*

Brandon Dupont**

Müteşebbisler genellikle iktisadî faaliyetin önemli bir unsuru olarak değerlendirilir. Niçin müteşebbisler, bu faaliyet hakkında geniş bir bilgiye sahip oldukları farz edilen kişiler tarafından çalışılmasın?

İktisadî teorinin matematiği, müteşebbislerin iktisadî faaliyet içindeki rolünün anlaşılmasına neredeyse hiçbir katkı sağlamaz. Gelişme ve iktisat tarihi konuları üzerinde çalışan Avusturyalı iktisatçı ve uzmanlar, müteşebbislik üzerinde dururken; neoklâsik ekonomi dünyası, genellikle, herhangi bir iktisadî modelin belirleyici özelliğinin ne olması gerektiği konusunda sessizdir. Bu doğrultuda, iktisatta, klâsik ele alış tarzlarının/yöntemlerin sağır edici sessizliğini göstermek için yaygın olarak kullanılan lisans üstü metinlerinin bazılarını bakmamız yeterlidir.

981 sayfalık, Mass-Colell, Whinston ve Green'in, doktora düzeyindeki kitabı *Microeconomic Theory* iktisat alanındaki zengin ve kapsamlı bir çalışmadır, fakat kitabın indeksi kısaca gözden geçirildiğinde şu ilginç gerçeğe karşılaşılır: Kitabın sadece tek bir sayfası müteşebbislere ayrılmıştır ve bu tek sayfa da müteşebbislere ayrılmış bağımsız bir metin değil, bölüm sonu özet sorularının bir parçasıdır.

Mikroekonomik teori hakkındaki daha kısa ve aynı zamanda daha aydınlatıcı olan bir kitap Hal Varian tarafından kaleme alınmıştır. Varian'ın *Microeconomic Analysis*'i daha kısa ve özdür (kitap 506 sayfadır, buna ek

* "Where Is The Entrepreneur", www.mises.org, November 2003.

** University of Kansas'da iktisat bölümü yüksek lisans öğrencisidir.

olarak referanslar ve indeks bulunmaktadır); ancak bu kitapta da müteşebbisin oynadığı rolün incelenmesine ayrılmış tek bir sayfa yoktur.

David Kreps'in de mikroekonomi alanında yaygın olarak kullanılan, doktora düzeyinde *A Course in Microeconomic Theory* başlıklı bir kitabı bulunmaktadır. Ne yazık ki, indeksin kısa bir incelemesi şunu gösteriyor ki, 850 sayfalık bu kitap da müteşebbislerden ya da onların üretimin düzenleyici faktörleri üzerindeki rolünden bahsetmemektedir.

Tüm bunlardan sonra 64. sayfasında müteşebbisten bahsedilen Handerson ve Quandt'ın eseri *Microeconomic Theory: A Mathematical Approach*'un indeksi üzerinde durmak anlaşılacağı üzere heyecanlı olacaktır. Müteşebbisin, iktisadî alanda önemli bir kişi olduğu görüşünü bulacağımı düşünerek hızla kitabın 64. sayfasını açıyorum:

[Bir firmanın] sahibi ve yöneticisi üretilecek olan malın miktarına ve nasıl üretileceğine karar verir, kâr sağlar ya da kendi verdiği karar sonucunda oluşan zararı üstlenir. Bir müteşebbis, kendi üretim fonksiyonu tarafından belirlenen teknik kurallara tâbi olarak, girdileri (hammadde, üretim faktörleri) çıktılarına dönüştürür. Çıktının satışından elde ettiği geliriyle, girdilerin maliyeti arasındaki fark pozitif ise, bu, müteşebbisin kârı; negatif ise zararıdır. Müteşebbisin üretim fonksiyonu, üretime soktuğu girdilerin miktarı ile ürettiği çıktıların miktarı arasındaki ilişkiye matematiksel bir ifade verir... Bir müteşebbis, normal olarak çıktının imalatı için çok sayıda farklı girdi kullanacaktır... [Bir firmanın] maliyetleri müteşebbis tarafından kısa dönemde maksimize etmeyi düşünmeksizin üstlenilir. Müteşebbis girdiler satın alır ve bunlarla mallar üretir.¹

Kısaca bu güzel girişten sonra, yazarlar maalesef müteşebbisin göz ardı edildiği üretim fonksiyonuna dayanılarak ifade edilen "firma teorisi"nin matematiksel iştikakına ve tasvirine dönerler. Üretim fonksiyonu yaklaşımla ilgili sorun, sanayideki tüm firmalarca tüm girdiler belirlendiğinde ve bilindiğinde (girdiler ve çıktılar arasında sabit bir ilişki vardır) müteşebbisin gereksiz/ yersiz olduğu şeklindeki görüştür.

Müteşebbis ile ilgili ifadeler, kitabın firmayı konu alan bölümüne yayılmıştır. Fakat burada müteşebbisten, x ve y olaylarının farklı kombinasyonlarını biraraya getirme yolunda bir şeyler yaparak, arka plânda bir yerde faaliyet hâlinde olan gölge karakterler olarak söz edilir.

Maalesef, kitabın sonuna geldiğimizde, müteşebbisin gerçekten nasıl çalıştığı, içinde bulunduğu ekonomik şartların/ çevrenin müteşebbisin davra-

¹ Handerson ve Quandt s. 64-65.

nışlarını nasıl etkilediği ve farklı tip risk ve belirsizliğin müteşebbisin karar aşamasında nasıl bir rol oynadığı konuları hakkında çok az bir fikir edinmiş oluruz. Buna rağmen, Handerson ve Quandt, kendi itibarları/ güvenilirlikleri için, en azından, üretim faktörlerini organize eden müteşebbisin varlığını kabul ederler.

Handerson ve Quandt'ın müteşebbis hakkındaki bu ifadeleri yine de, çoğu kitapta söylenenden çok daha fazladır (kitap, aynı zamanda, telif hakları 1958,1971 ve 1980 yıllarında alınan eski bir metindir- bu da, teorik metinlerde müteşebbisin varlığının zaman geçtikçe kaybolduğu doğrultusundaki eğilimi ortaya koymaktadır).

Müteşebbis, ne yazık ki mikro ekonomide fazla bir rol oynamamaktadır, peki ama ya makro ekonomide? Baro ve Sala-I-Martin'in *Economic Growth* isimli lisansüstü düzeyinde mükemmel bir eseri bulunmaktadır. Gelişmenin/ Büyümenin gerçekleşmesinde müteşebbislerin önemli bir rolü olmasına rağmen (özellikle de gelişmekte olan ekonomilerde), bu eserde müteşebbislerden hiç bahsedilmemektedir.

Belki bu bazı kitaplarda biraz daha kapsamlı olarak vurgulanmıştır? Romers, *Advanced Macroeconomics* isimli eserinin "Finans Piyasalarının Kusuru" bölümünde müteşebbis kavramını kullanır, ama genel anlamıyla ve sadece yatırım piyasalarındaki asimetrik bilginin biçimlendirici meseleleri olarak. Müteşebbisin, geniş/ kapsamlı makro ekonomi, kalkınma ya da büyüme içindeki rolüyle ilgili hiçbir tartışma yoktur. Sargent'in klâsik eseri *Dynamic Macroeconomic Theory*'si de bu konuda sessizdir.

Galiba ben hatalıyım. Belki de müteşebbis o kadar da önemli değildir. Bununla birlikte, Mas-Colell, Whinston, Gren, Varian, Kreps, Handerson, Quandt, Romer, Baro, Salo-I-Martin ve Sargent, bunların her biri kendi alanlarında mühim şahsiyetlerdir. Eğer bu doğruysa, onlar aynı zamanda matematiksel iktisadî teorisinin içine tamamen hapsolmuş olurlar ve müteşebbisle ilgili sert yorumlar geliştirirler. Böylece, insan davranışının gelişim sürecindeki bir ajan/ fail olarak müteşebbisin davranışları/ hareketleri, o teorisinin faaliyet alanı dışına çıkar. Sonuç olarak, bunun hakikaten ne önemi var? Ne de olsa bu sadece bir teori, öyle değil mi?

Pek sayılmaz. Ekonomistler, politika danışmanı olarak gerçek dünyada mühim bir role sahiptirler. Buna geçiş ekonomilerinininkinden daha iyi bir örnek verilemez. IMF, Dünya Bankası ve diğer uluslararası ekonomik kuruluşlar bu geçiş sürecine tamamen dahil olmuşlardır. Buna rağmen, bu kuruluşların keşfettiği şey, matematiksel teorisinin araçlarının, geçiş politikalarıyla ilgilenirken etkisiz olduğudur.

Mc Millan ve Woodruff² *Journal of Economic Perspectives*'de yer alan son makalelerinde müteşebbislerin sadece üzerinde çalışmaya değer olmadıklarını, aynı zamanda gelişim süreci için merkezî bir role sahip olduklarını yazmaktadır. Reform sürecinin başlangıç dönemlerinde Çin hakkında yazarken,

Bu yeni oluşan firmalar, Çin'in reform hızını yükseltti; bu firmalar tartışmaya açık olmakla birlikte Çin'in gelişmesinin tek temel kaynağıdır... Firmalar, iş sahaları yaratarak, tüketim modelleri temin ederek, tasarrufları harekete geçirerek ve devlet şirketlerinin tekeline son vererek gelişmekte olan piyasa ekonomisini güçlendirdi. (s.153)

Yazarların doğru olarak işaret ettikleri gibi, IMF ve diğer danışmanlar mevcut yatırımların özelleştirilmesi üzerinde dikkatle durdular, ancak özel sektörü geliştirme doğrultusunda izlenecek diğer yolu neredeyse tamamen göz ardı ettiler, ki bu yol yeni firmaların kurulmasıdır. Avrupa'da, Çin'de ve diğer yerlerdeki geçiş sürecinde müteşebbislerin yaptığı da budur. Buna rağmen, bu anlayış iktisatçılar tarafından önemsenmez. Zira, onların güvendikleri teoriler bu konuda sessizdir.

Nerdeyse tüm geçiş ekonomilerindeki reformcular, eski komünist sistemin küllerinden küçük yatırımların doğacağını öngöremediler. Müteşebbislerin rolünü kabul etmeyiş/ tanımama, Avrupa'nın hâkim ekonomilerine yerleşmiş kişiler için şaşırtıcı olmazken, bu kabul etmeyiş/ tanımama Batılı ekonomik danışmanlar açısından gerçek bir başarısızlık abidesi olarak durmaktadır. Bu danışmanlardan yalnızca küçük bir kısmı, müteşebbislerin geçiş sürecinde mühim bir rol oynayacağını tahmin etti.

Öyle görünüyor ki, danışmanların ve geçiş politikalarını inşa edenlerin Mises, Hayek, Rothbard, Kirzner ve diğerleri gibi Avusturya iktisatçılarına daha fazla önem vermeleri gerekiyor. Bu entelektüeller, doğru bir tespit yaparak müteşebbisin iktisadî gelişmede büyük öneme sahip olduğunu belirttiler. Onların ileri sürdüğü bu teori geçiş ekonomilerinin tecrübeleriyle yaratılan bir teoridir.

On yıllarca önce, Mises şöyle yazdı:

Piyasa sürecinin itici gücü ne tüketiciler ne de üretim araçlarının – toprak, sermaye ve işgücü- sahipleri değildi. Bu itici güç ilerici/ ilerlemeyi sağlayan ve kuramsal olarak düşünen müteşebbislerdi. Kâr arayışı üretimin olduğu gibi piyasanın da itici gücüdür.³

² Christopher Woodruff ve John McMillan "The Central Role of Entrepreneurs in Transition Economies", *Journal of Economic Perspectives* Vo:16, No.3, Yaz 2002: 153-70.

³ Ludwig von Mises. 1949. *Human Action: A Treatise on Economics*. s. 325-326.

Kirzner aynı düşünce çizgisini izledi. Kirznerci müteşebbislik görüşünde,

...Yalnızca tasarruf eden ve kârlarını azamileştiren bireylerden ibaret olan bir piyasa, anlamaya çalıştığımız piyasa sürecini oluşturmaz. Piyasa sürecinin oluşması için tasarruf etme davranışının dar kavramsal sınırları içinde anlaşılabilir olmayan bir ek unsura ihtiyacımız var. Piyasadaki bu unsur ..., en iyi şekilde, müteşebbislik olarak tanımlanır.⁴

İnsanoğlunu etkileyen ekonomilerdeki siyasalar, maalesef büyük oranda müteşebbis faaliyeti göz ardı eden iktisatçılar tarafından ustalıkla gerçekleştiriliyor. Hatta bu müteşebbis faaliyet yeni beliren pazarlarda ve geçiş ekonomilerinde daha da önemlidir. Bu role uyan bir teori oluşturmak/kurmak modern iktisat teorisinin yapısındaki önemli bir eksikliği oluşturur. Galiba müteşebbisin rolü üzerine yapılan Avusturyan vurgu temel/ ana teori içine çekilecek, zira bugün geçiş politikalarının başarısızlıkları bu mühim meseleyi daha da açık bir hâle getiriyor.

Çeviren: A. Zeynep Kopuzlu

⁴ Israel Kirzner, *Competition and Entrepreneurship*, s. 31-32.